

ANNELERE İLİŞKİN BAZI DEĞİŞKENLERİN 5-6 YAŞ ÇOCUKLARININ YARATICI DÜŞÜNCELERİNE ETKİSİ¹

Filiz Erbay* Aysel

Çağdaş**

ÖZET

Bu araştırmada, annelerin eğitim düzeylerinin çocuklarına karşı tutum ve davranışlarına olan etkileri ile annelerin eğitim düzeylerinin ve çocuklarına karşı davranışlarının çocukların yaratıcı düşünme düzeylerine etkileri incelenmiştir.

Anahtar kelimeler:Okul öncesi eğitim, yaratıcı düşünce, anne tutumları, anne davranışları

THE EFFECTS OF SOME VARIABLES RELATING TO MOTHERS ON CHILDREN'S CREATIVE THINKING

ABSTRACT

In this research, the effects of the education level of the mother's behaviors against to their children and the education level of the mothers and the mother's behaviors against to their children on the level of children's creative thought.

Key words: Preschool education, creative thinking, mother attitudes, mother behaviors

¹ Bu makale, "Annelere İlişkin Bazı Değişkenlerin 5-6 Yaş Çocuklarının Yaratıcı Düşüncelerine Etkisi" [SÜ, SBE, Konya 2004] adlı Yüksek Lisans tezinden alınmıştır.

* Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Bölümü, filizsaygin@selcuk.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi, Çocuk Gelişimi ve Ev Yönetimi Eğitimi Bölümü, acagdaz@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

Problem

Yaratıcılık bir düşünme biçimidir ve hayal gücü ile çok yakın bir ilişkisi vardır. Yaratıcılık tüm duygusal ve zihinsel etkinliklerde, her türlü çalışma ve uğraşı içinde vardır. (Özden, 1999). Günlük ortamlarda ve insan çabasının olduğu her yerde olabilir. Geleneksel olarak sanat, dans, tiyatro, edebiyat, iç dekorasyon, şehir planlaması ve mimarlıkla bağlantılıdır. Gerçekte bilim, iş dünyası, hukuk, tıp, mühendislik, liderlik ve hatta ebeveynlikte de yaratıcılık gerekmektedir (Rein ve Rein, 2000).

Mednick'e göre yaratıcılık, birbiriyle bağdaştırılabilir öğelerden ya belirli bir gereklilik doğrultusunda ya da bir yarar sağlamak için yeni bileşimler oluşturmaktır (Zongur, 1996).

Vance, yaratıcılığın "yeni olanın üretilmesi ve eski olanın yeniden düzenlenmesi" olduğunu öne sürmektedir (Bentley, 1999).

Hermann, yaratıcılık kavramı ile ilgili ön kabullerini şöyle ortaya koymaktadır:

1. Yaratıcılık doğuştan gelen bir yetidir. Yaratıcılık insana özgüdür. Her insan yaratıcı olabilme şansına sahiptir.
2. Yaratıcı olmak için bir dahi olmak gerekli değildir.
3. Yaratıcılık yetisi çeşitli nedenlerle köreltilmiş olsa bile yaşam deneyimleri ve özel programlarla yeniden kazanılabilir, güdülenebilir ve geliştirilebilir (San, 2001).

Bugüne kadar yapılmış pek çok araştırma, özellikle yaşamın ilk altı ayını kapsayan okul öncesi dönem çocuğunun bedensel, zihinsel, sosyal ve duygusal gelişiminde ailenin önemini açıkça gözler önüne sermiştir. Ebeveyn tutumlarının, aile içindeki iletişim türlerinin, tüm bu gelişim alanlarına etkisi artık göz ardı edilemez bir gerçektir. Yaratıcılığın gelişimi ve desteklenmesi için de aynı etkenler söz konusudur.

Tüm bunların yanında, anne ve babanın öğrenim düzeyi ile çocuğun okul başarısı ve yaratıcı düşünce gücünün gelişmesi arasında yakın bir ilişki vardır. Eğitim düzeyi yüksek anne-babaların, çocuklarındaki başarı güdüsünü harekete

geçirmekte daha usta oldukları görülmektedir. Yapılan araştırmaların sonuçlarına göre başarılı öğrencilerin anne ve babalarının öğrenim düzeylerinin, başarısız öğrencilerin anne ve babalarının öğrenim düzeylerine oranla daha yüksek olduğunu göstermektedir. Başarı aynı zamanda yaratıcı düşünme gücünü de geliştirdiğinden öğrenim düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının, öğrenim düzeyi düşük ailelerin çocuklarına oranla yaratıcı düşünme güçlerinin de yüksek olacağı beklenmektedir (Öztunç, 1999).

Bu konuda bir araştırmanın yapılmış olması, annelerin eğitim düzeylerinin çocuklarına karşı olumlu davranışlar geliştirmelerinde etkili olup olmadığını açıklayacağından ve annelerin çocuklarına karşı olumlu tutum ve davranışlar sergilemelerinin çocuklarının yaratıcılık düzeyleri üzerindeki etkilerini ortaya koyacağından önem arz etmektedir.

Amaç

Bu araştırmanın genel amacı; annelerin çocuklarına karşı davranışları, eğitim düzeylerine göre farklılaşmakta mıdır? Annelerin çocuklarına karşı davranışları ve eğitim düzeyleri çocuklarının yaratıcı düşünme düzeylerini etkilemekte midir? Sorularına cevap aramaktır.

Alt Amaçlar

Genel amaca bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Annelerin eğitim düzeylerine göre annelerin çocuklarına karşı davranışları farklılaşmakta mıdır?
2. Annelerin çocuklarına karşı davranışları çocuklarının yaratıcı düşünme düzeylerini etkilemekte midir?
3. Annelerin eğitim düzeylerine göre çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu araştırma genel tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeli ile çalışılmıştır. Araştırma modelinde, genel ve alt amaçlara uygun olarak değişkenler arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini, Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı merkez ilçelerinde bulunan anaokulu ve anasınıflarına devam eden 5-6 yaş grubu çocuklar ve onların anneleri oluşturmaktadır.

Araştırma evreninden tesadüfi küme örnekleme yöntemiyle üst, orta ve alt sosyo-ekonomik düzeyden 22 okul öncesi eğitim kurumu seçilmiştir. Bu okullara devam eden 5-6 yaş çocuklarından tesadüfi eleman örnekleme yöntemiyle seçilen 232 çocuk ve anneleri araştırma örneklemini oluşturmuştur.

Tablo 1

Araştırma Kapsamına Alınan Çocukların Cinsiyetlerine ve Devam Ettikleri Okul Öncesi Eğitim Kurumlarına Göre Dağılımı

O. Ö. Eğitim Kurumu Cinsiyet	Anaokulu	Anasınıfı	Toplam
Kız	29	75	104
Erkek	29	99	128
Toplam	58	174	232

Tablo 2

Araştırma Kapsamına Alınan Annelerin Eğitim Düzeylerine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	Toplam
Düşük	120
Orta	55
Yüksek	57
Toplam	232

Veri Toplama Araçları

Ebeveyn Kendi Davranışını Değerlendirme Ölçeği (EKDDÖ)

Annelerine uygulanan "Ebeveyn Kendi Davranışını Değerlendirme Ölçeği" (EKDDÖ) Arı, Çağdaş ve Şen (1998) tarafından geliştirilmiştir. "EKDDÖ" Anne baba davranışlarını: İlgi ve şefkat gösterme, amaçlara ulaşmada yardımcı olma, tutarlı disiplin, standartların belirginliği, koruyuculuk, fiziksel cezalandırma, başarı için baskı, ayrıcalıklardan yoksunlaştırma ve duygusal cezalandırma olmak üzere dokuz alt boyutta değerlendirmektedir. Her boyut bir alt ölçeği oluşturmaktadır. Ölçek 5'li "Likert Tipi" derecelendirme ölçeğine uygun olarak hazırlanmıştır (Arı, Çağdaş ve Şen1998).

Torrance Yaratıcı Düşünme Testi (TYDT)-Şekilsel Resim Testi A Formu

TYDT'leri iki test ve on etkinlikten oluşan bir batarya olup, sözel test yedi etkinlik, Şekilsel Test de üç etkinlikten meydana gelmiştir. Sözel ve Şekilsel Testlerin A ve B formları vardır. Bu çalışmada sadece Şekilsel Test A formu kullanılmıştır (Yılmaz, 1997).

BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

Annelerin Eğitim Düzeylerinin Çocuklarına Karşı Davranışlarına Etkisi

Eğitim düzeyi düşük, orta ve yüksek olan annelerin EKDDÖ ilgi ve şefkat gösterme, amaçlara ulaşmada yardımcı olma, tutarlı disiplin, standartların belirginliği alt ölçek puan ortalamaları "varyans analizi" ile karşılaştırılmış ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir .

Tablo 3

Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Çocuklarına Karşı Olumlu Davranışlarının Gruplar İçinde ve Gruplar Arasında KT ve KO Değerleri

Alt Ölçekler	Gruplar Arası			Gruplar İçinde			KT Toplam	Sd Toplam	F	p Değeri
	Sd	KT	KO	Sd	KT	KO				
İlgi ve Şevkat Gösterme	2	0,79	0,40	229	275,32	1,20	276,12	231	0,332	0,718 p > 0,05
Amaçlara Ulaşmada Yardımcı Olma	2	1,68	0,84	229	469,33	2,05	471,01	231	0,41	0,664 p > 0,05
Tutarlı Disiplin	2	17,61	0,80	229	371,41	1,62	389,03	231	5,431	0,005 p < 0,05
Standartların Belirginliği	2	3,05	1,52	229	430,86	1,88	433,91	231	0,811	0,446 p > 0,05

Tablo 3 incelendiğinde, annelerin eğitim düzeyinin “EKDDÖ” alt ölçekleri ilgi ve şefkat gösterme ($p > 0,05$), amaçlara ulaşmada yardımcı olma ($p > 0,05$) ve standartların belirginliği ($p > 0,05$) davranışları açısından anlamlı bir fark oluşturmadığı, tutarlı disiplin ($p < 0,05$) davranışı açısından farkın anlamlı olduğu görülmektedir.

Tablo 4

Annelerin Eğitim Düzeylerine Göre Tutarlı Disiplin Davranışlarının

N, \bar{x} , Ss Değerleri

EĞİTİM DÜZEYİ	N	\bar{x}	Ss	p
Düşük	120	8,55	1,48	0,040
Orta	55	9,05	1,10	p<0,05
Düşük	120	8,55	1,48	0,011
Yüksek	57	9,14	0,90	p<0,05
Orta	55	9,05	1,10	0,932
Yüksek	57	9,14	0,90	p>0,05

Tablo 4 incelendiğinde, eğitim düzeyi düşük ve orta annelerin tutarlı disiplin davranışlarının, eğitim düzeyi düşük ve yüksek annelerin tutarlı disiplin davranışları açısından da farkın anlamlı olduğu görülmektedir. Ancak eğitim düzeyi orta ve yüksek annelerin tutarlı disiplin davranışları açısından farkın anlamlı olmadığı gözlenmektedir.

Annelerin eğitim düzeylerine göre çocuklarına karşı olumsuz tutum ve davranışları arasındaki farkın anlamlılık düzeyi varyans analizi ile karşılaştırılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 5’te gösterilmiştir. Tablo 5’e bakıldığında annelerin eğitim düzeyinin “EKDDÖ” alt ölçekleri koruyuculuk ($p < 0,05$), fiziksel cezalandırma ($p < 0,05$), başarı için baskı ($p < 0,05$) davranışları açısından anlamlı bir farkın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıcalıklardan yoksunlaştırma ($p > 0,05$) ve duygusal cezalandırma ($p > 0,05$) davranışları annelerin eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark oluşturmamaktadır.

Tablo 5

Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Çocuklarına Karşı Olumsuz Davranışlarının Gruplar Arasında ve Gruplar İçinde KT ve KO Değerleri

Alt Ölçekler	Gruplar Arası			Gruplar İçinde			KT	Sd	F	p Değeri
	Sd	KT	KO	Sd	KT	KO	Toplam	Toplam		
Koruyuculuk	2	90,72	45,36	229	850,77	3,71	941,5	231	12,210	0,000 p < 0,05
Fiziksel Cezalandırma	2	19,4	9,70	229	772,18	3,37	791,58	231	2,877	0,049 p < 0,05
Başarı İçin Baskı	2	50,76	28,38	229	566,71	2,47	623,47	231	11,469	0,000 p < 0,05
Ayrıcalıklardan Yoksunlaştırma	2	1,52	0,76	229	464,46	4,21	965,99	231	0,181	0,834 p > 0,05
Duygusal Cezalandırma	2	31,32	15,66	229	2729,57	11,92	2760,89	231	1,314	0,271 p > 0,05

Tablo 6

Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Koruyuculuk Davranışlarının N, \square , Ss Değerleri

EĞİTİM DÜZEYİ	N	\square	Ss	p
Düşük	120	7,35	1,92	0,000
Orta	55	6,00	2,27	p < 0,05
Düşük	120	7,35	1,92	0,001
Yüksek	57	6,21	1,54	p < 0,05
Orta	55	6,00	2,27	0,083
Yüksek	57	6,21	1,54	p > 0,05

Tablo 6'ya göre, eğitim düzeyi düşük annelerin koruyuculuk davranışları, eğitim düzeyi orta ve yüksek annelerin koruyuculuk davranışlarına göre anlamlı bir fark oluşturmaktadır. Ancak eğitim düzeyi orta ve yüksek annelerin koruyuculuk davranışları açısından bir farklılaşma görülmemektedir.

Tablo 7

Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Fiziksel Cezalandırma Davranışlarının

N, \bar{x} , Ss Değerleri

EĞİTİM DÜZEYİ	N	\bar{x}	Ss	P
Düşük	120	4,13	2,02	0,272
Orta	55	3,67	1,69	p > 0,05
Düşük	120	4,13	2,02	0,066
Yüksek	57	3,47	1,55	p > 0,05
Orta	55	3,67	1,69	0,834
Yüksek	57	3,47	1,55	p > 0,05

Tablo 7’de görüldüğü gibi annelerin fiziksel cezalandırma davranışları, annelerin eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir fark oluşturmamaktadır.

Tablo 8

Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Başarı İçin Baskı Davranışlarının

N, \bar{x} , Ss Değerleri

EĞİTİM DÜZEYİ	N	\bar{x}	Ss	p
Düşük	120	8,64	1,59	0,040
Orta	55	8,02	1,64	p < 0,05
Düşük	120	8,64	1,59	0,000
Yüksek	57	7,46	1,46	p < 0,05
Orta	55	8,02	1,64	0,141
Yüksek	57	7,46	1,46	p > 0,05

Tablo 8’e bakıldığında, annelerin başarı için baskı davranışlarının, eğitim düzeyi düşük ve orta anneler ile eğitim düzeyi düşük ve yüksek anneler arasında anlamlı bir fark oluşturduğu anlaşılmaktadır. Ancak eğitim düzeyi orta ve yüksek anneler açısından farkın anlamsız olduğu görülmektedir.

Annelerin Çocuklarına Karşı Davranışlarının Çocuklarının

Yaratıcı Düşünme Düzeylerine Etkisi

Annelerin EKDDÖ ilgi ve şefkat gösterme, amaçlara ulaşmada yardımcı olma, tutarlı disiplin, standartların belirginliği, koruyuculuk, fiziksel cezalandırma, başarı için baskı, ayrıcalıklardan yoksunlaştırma ve duygusal cezalandırma alt

ölçekler puan ortalamaları ile çocukların TYDT Şekilsel Resim Testi A Formu akıcılık , esneklik, orjinallik, detaylara girme alt boyut puan ortalamaları karşılaştırılmıştır

Annelerin çocuklarına karşı davranışlarının çocuklarının yaratıcı düşünme düzeyleri üzerindeki etkisi anlamlı bulunmamıştır.

Tablo 9

Annelerin Çocuklarına Karşı Davranışlarının Çocukların Yaratıcı Düşünme Düzeyleri Akıcılık Alt Boyutu R ve R² Değerleri

	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	S
EKDDÖ Alt Ölçek Davranışları	0,178	0,032	-0,008	0,809	0,609

Tablo 9 incelendiğinde, annelerin EKDDÖ ilgi ve şefkat gösterme, amaçlara ulaşmada yardımcı olma, tutarlı disiplin, standartların belirginliği, koruyuculuk, fiziksel cezalandırma, başarı için baskı, ayrıcalıklardan yoksunlaştırma, duygusal cezalandırma davranışlarının bağımsız değişken olarak denkleme sokulması sonucu regresyon kat sayısı 0,178 olarak bulunmuştur. Çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri akıcılık alt boyutunda varyansın %3'ünün EKDDÖ ilgi ve şefkat gösterme, amaçlara ulaşmada yardımcı olma, tutarlı disiplin, standartların belirginliği, koruyuculuk, fiziksel cezalandırma, başarı için baskı, ayrıcalıklardan yoksunlaştırma, duygusal cezalandırma alt ölçek davranışlarından kaynaklandığı bulunmuştur. Ortaya çıkan 0,809 f değeri anne davranışlarının bütün olarak çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri akıcılık alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. $p > 0,05$

Tablo 10

Annelerin Çocuklarına Karşı Davranışlarının Çocukların Yaratıcı Düşünme Düzeyleri Esneklik Alt Boyutu R ve R² Değerleri

	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	S
--	---	----------------	----------------------------	---	---

EKDDÖ Alt Ölçek Davranışları	0,179	0,032	-0,007	0,814	0,604
------------------------------	-------	-------	--------	-------	-------

Tablo 10’da da görüldüğü üzere, annelerin EKDDÖ alt ölçek davranışlarının bağımsız değişken olarak denkleme sokulması sonucu regresyon kat sayısı 0,179 olarak bulunmuştur. Çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri esneklik alt boyutunda varyansın %3’ünün EKDDÖ alt ölçek davranışlarından kaynaklandığı bulunmuştur. Ortaya çıkan 0,814 f değeri anne davranışlarının bütün olarak çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri esneklik alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını ortaya koymaktadır. $p > 0,05$

Tablo 11

Annelerin Çocuklarına Karşı Davranışlarının Çocukların Yaratıcı Düşünme Düzeyleri Orjinallik Alt Boyutu R ve R² Değerleri

	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	S
EKDDÖ Alt Ölçek Davranışları	0,143	0,021	-0,019	0,518	0,861

Annelerin EKDDÖ alt ölçek davranışlarının bağımsız değişken olarak denkleme sokulması sonucu regresyon kat sayısı 0,143 olarak bulunmuştur. Çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri orjinallik alt boyutunda varyansın %2’sinin EKDDÖ alt ölçek davranışlarından kaynaklandığı bulunmuştur. Ortaya çıkan 0,518 f değeri anne davranışlarının bütün olarak çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri orjinallik alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını anlaşılmaktadır. $p > 0,05$

Tablo 12

Annelerin Çocuklarına Karşı Davranışlarının Çocukların Yaratıcı Düşünme Düzeyleri Detaylara Girme Alt Boyutu R ve R² Değerleri

	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	S
--	---	----------------	----------------------------	---	---

EKDDÖ Alt Ölçek Davranışları	0,216	0,047	0,008	1,207	0,292
------------------------------	-------	-------	-------	-------	-------

Annelerin EKDDÖ alt ölçek davranışlarının bağımsız değişken olarak denkleme sokulması sonucu regresyon kat sayısı 0,216 olarak bulunmuştur. Çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri detaylara girme alt boyutunda varyansın %4'ünün EKDDÖ alt ölçek davranışlarından kaynaklandığı bulunmuştur. Ortaya çıkan 1,207 f değeri anne davranışlarının bütün olarak çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri detaylara girme alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir. $p > 0,05$

Annelerin Eğitim Düzeylerinin Çocuklarının Yaratıcı Düşünme Düzeylerine Etkisi

Annelerin eğitim düzeylerine göre, çocukların TYDT Şekilsel Resim Testi A Formu akıcılık, esneklik, orjinallik, detaylara girme alt boyutlar puan ortalamaları arasındaki farkın anlamlılık düzeyi “varyans analizi” ile karşılaştırılmış ve elde edilen istatistiksel sonuçlar Tablo 13’de gösterilmiştir.

Tablo 13’de belirtildiği gibi, annelerin eğitim düzeyi, çocukların Yaratıcı Düşünme Testi, akıcılık ($p > 0,05$), esneklik ($p > 0,05$), orjinallik ($p > 0,05$) ve detaylara girme ($p > 0,05$) alt boyutları açısından anlamlı bir fark oluşturmamaktadır.

Tablo 13

Annelerin Eğitim Düzeyine Göre Çocukların Yaratıcı Düşünme Düzeyleri Gruplar Arası ve Gruplar İçinde KT , KO ve F Değerleri

Alt Ölçekler	Gruplar Arası			Gruplar İçinde			KT Toplam	Sd Toplam	F	p Değeri
	Sd	KT	KO	Sd	KT	KO				
Akıcılık	2	65,07	32,53	229	5821,81	25,42	5886,89	231	1,280	0,280 $p > 0,05$
Esneklik	2	124,90	62,45	229	7121,19	31,09	7246,09	231	2,008	0,137 $p > 0,05$
Orjinallik	2	368,17	184,08	229	15936,48	69,59	16304,65	231	2,645	0,073 $p > 0,05$
Detaylara Girme	2	1304,07	652,03	229	163087,64	712,17	164391,72	231	0,916	0,402 $p > 0,05$

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Haziran 2007 Cilt 9 Sayı 1

58-79

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

1. Annelerin eğitim düzeylerine göre çocuklarına karşı tutarlı disiplin, koruyuculuk, fiziksel cezalandırma ve başarı için baskıya ilişkin davranışlarında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Annelerde eğitim düzeyi arttıkça tutarlı disiplin davranışı artmakta, koruyuculuk, fiziksel cezalandırma ve başarı için baskı davranışlarında azalma olmaktadır.

Kulaksızoğlu (1985) yaptığı benzer bir çalışmada, annelerin sosyo-ekonomik ve kültürel seviyeleri arttıkça onların “aşırı koruyucu” annelik durumlarının azalmakta ve demokratik davranma ve eşitlik tanıma tutumlarının artmakta olduğu, aynı şekilde annelerin sosyo-ekonomik ve kültürel seviyeleri arttıkça “baskıcı disiplin” tutumlarında da azalma olduğu sonucunu elde etmiştir (Demirtaş, 2001). Bu sonuç araştırmadan elde edilen eğitim düzeyi düşük annelerin koruyuculuk, fiziksel cezalandırma, başarı için baskı davranışları puan ortalamalarının eğitim düzeyi orta ve yüksek annelerden önemli düzeyde yüksek olduğu sonuçlarını destekler niteliktedir.

Anne-baba etkisi, tutumların oluşumunda rol oynayan önemli bir etkidir. Özellikle ilköğretim çağına kadar çocuk, anne-babasını kendisine çeşitli konularda bilgi verecek, ödüllendirip cezalandıracak tek otorite olarak görür. Böylece bu dönemde ana-baba, çocuğun nelere ilişkin, ne türde tutumlar geliştireceğini tayin eden tek faktör olarak belirlemektedir. Bu durum, anne ve babaların çocuk yetiştirmeye yönelik tutumlarının gelişmesi için de geçerlidir. Genelde eğilim, üzerinde fazla düşünmeden ana-baba tutumunu izleme doğrultusundadır (Savran ve Kuşin, 1995).

Babalık ve annelik niteliklerine sahip kişi büyük bir olasılıkla bu nitelikleri, kendi çocukluğunda, insanın şefkat ve sevginin ne olduğunu öğrendiği o ilk yıllarda kazanmışlardır. Bu dönemde çocuk, anne ve babasıyla özdeşleşmekte ve onların çocuk yetiştirme konusundaki davranışlarını kendine model almaktadır. Sevgi, şefkat ve saygıya dayalı eğitimden geçen çocuklar, aksi bir durum olmadığı takdirde, ana-baba olduklarında bu nitelikleri olumlu yönde daha fazla geliştirecektir. Diğer taraftan çoğunlukla köklü ve sabit adetlere sahip olan anne-babalar, çocukları bir problemle karşı karşıya kaldığında, kendi ana-babalarının takınıp oldukları

geleneksel tutumları benimserler. Anne ve babalarından öğütler dinlemiş olanlar kendi çocuklarına da aynı şekilde öğüt vermeye ve onların problemlerini çözmede bu şekilde yardımcı olmaya eğilimlidirler (Savran ve Kuşin, 1995).

Savran ve Kuşin (1995), okul öncesi dönemde çocukları olan en az orta okul mezunu 74 anne-baba üzerinde yaptıkları araştırmada, anne-babaların çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları ile kendi anne-babalarının çocuk yetiştirmeye yönelik tutumlarını algılamaları arasındaki ilişkiyi belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonuçları, anne-babaların çocuk yetiştirmeye yönelik tutumları ile kendi anne-babalarının çocuk yetiştirmeye yönelik tutumlarını algılamaları arasında anlamlı ilişkiler olduğunu göstermiştir. Anne-babaların çocukluk dönemlerinde kendi anne-babalarıyla özdeşleşerek onların çocuk yetiştirme özelliklerini kendilerine model aldıklarını, anne-baba olduklarında da kendi anne-babalarının çocuk yetiştirme özelliklerine uygun olarak çocuklarını yetiştirmeye başladıklarını belirtmişlerdir.

Kliman ve Vukelich (1985) yaptıkları araştırma sonucunda, şu bulgulara ulaşmışlardır:

1. Ebeveynlerin çocuk gelişimi ve davranışları hakkında sahip oldukları bilgiler, birbirine benzemektedir. Anne ve babalar önemli ölçüde bilgi birikiminden yoksundurlar.

2. Ebeveynler kendilerine gerekli bilgileri elde etmek için çok çeşitli ve farklı kaynaklara baş vurmaktadırlar. Annelerin çoğunluğu çocuk yetiştirme sorunları ve çocuk gelişimi konusundaki sorunlarını kendi anne-babalarına yöneltmekte, onlardan aldıkları cevaplar doğrultusunda hareket etmektedirler. Babaların çoğunluğu ise kitap ve dergilerde buldukları bilgileri ya da doktorların yaptığı açıklamaları dikkate almaktadırlar. Anne-babalar kitap ve dergilerin çocuk eğitimi konusunda bilgi edinilecek önemli kaynaklar olduğunu kabul etme eğilimi göstermektedirler (Çağdaş, 1997).

Savran ve Kuşin (1995) yaptıkları çalışmada, anne-babaların çocuk eğitimi konusundaki yayınlardan yararlanma özelliklerini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda anne-babaların %59,46'sının çocuk eğitimi konusundaki yayınlardan yararlandıklarını, %40,54'ünün ise çocuk eğitimi konusunda hiçbir yayından bilgi edinmediklerini belirtmişlerdir.

Demokratik ortamda yetişen genç ana-babalar için büyük bir sorun yoktur. Ancak bu şansı elde edememiş; baskıcı bir ortamda daima aşırı korunarak büyütülmüş genç ana-babalar yetiştirecekleri çocukları için büyük tehlike oluştururlar. Eskiden edinilmiş tutumlar ancak bir öğrenme sürecinin sonucunda değişiklikten geçebilir. Bu doğrultuda, sağlıklı ve mutlu yeni nesiller yetiştirebilmek için her anne-babanın sistematik olarak gerekli bilgileri edinmeleri vazgeçilmez bir koşuldur (Savran ve Kuşin, 1995).

Günümüzde, icra edilen bütün meslekler eğitime tabi tutulmaktadır: Makine mühendisleri makineleri nasıl kullanıp geliştireceklerini öğrenmekte; hukukçular kanunların nasıl işlediğini; doktor adayları insan sağlığının nasıl daha iyiye doğru götürülebileceğini öğrenmekte; kimyager adayları kimyasal maddeleri, mimarlar yapıları öğrenmekte; bütün bunlar için enerji, zaman ve para harcanmakta ancak toplumun ve geleceğin ham maddesi olan çocuğun ev içinde nasıl geliştiğini nasıl eğitilip yetiştirileceğini öğrenip doğru uygulaması gereken anne-baba adaylarına bu meslekte hiçbir eğitim verilmemektedir (Navaro, 1987).

Annelik yeteneği tümüyle içgüdüsel bir yetenek değildir. Yapılan bilimsel gözlemler gerek memeli hayvanlarda gerek insanlarda annelik duygularının ve davranışlarının büyük ölçüde sonradan kazanıldığını ortaya koymaktadır (Çağdaş, 1997).

Yapılan araştırmalar, anne-babalara çocuklarıyla nasıl sağlıklı bir iletişim kuracaklarını ve çocuğun gelişme süreci içindeki değişimlerine ilişkin özelliklerini anlatan anne-baba eğitim programlarının, anne ve babaların çocuklarına karşı olumlu tutum ve davranışlar geliştirmelerine yardımcı olduğunu göstermiştir.

Wind ve Brown (1987) Jamaika ve Kingston'da "Ebeveyn Etkinliğini Yükseltme" adlı birer çalışma yapmışlar ve çalışmalarında anne-babalara eğitici bir program uygulamışlardır. Eğitim programı, çocukların gelişim özellikleri disiplin ve cezalandırma ile evde çocuk eğitimi konularını kapsamıştır. Bu çalışmada, anne-babaların eğitimi öncesinde çocukların gelişim özelliklerine ilişkin bilgilerinin yetersiz oluşundan dolayı çocuklarından beklentilerinin yüksek olduğu görülmüştür. Eğitim sonunda, anne-babaların çocuklarından beklentilerinin onların gelişim özelliklerine daha uygun olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca eğitim sonrasında anne-

babaların çocuklarına karşı cezalandırma davranışlarında azalma, buna karşılık kucaklama, sevgi gösterme davranışları ile ödüllendirmede artma olduğu anlaşılmıştır (Çağdaş, 1997).

Anne-baba ile çocuk arasında sağlıklı bir ilişkinin oluşabilmesi, anne ile baba arasındaki ilişkilere de bağlıdır. Uyumlu ve mutlu bir evlilik yapmış olan çiftler çocuklarına karşı kabul eden, sevecen bir tutum benimseyebilirler. Buna karşılık mutsuz bir evlilik yapmış olan çiftler ise böyle bir ilişki kurmada güçlük çekerler. Anne ile baba arasındaki olumsuzluklar çocuklara da yansır; onlara karşı ilgisiz ya da baskıcı, reddedici ya da koruyucu bir tutum içine girebilirler.

Bandura ve Walters (1959), çocuklarına karşı sert davranan annelerin eşleri ile ilişkilerinin bozuk olduğunu, onlardan sevgi ve yakınlık görmediğini belirtmişlerdir. Sears, Maccoby ve Lewin (1957), eşlerinden yakınlık gören annelerin ise çocuklarından övgüyle söz ettiklerini saptamışlardır. Yapılan başka araştırmalarda da (Belsky, 1984), eşine düşmanlık duyguları olan annelerin disiplin yöntemi olarak çocuklarına karşı fiziksel cezalandırmaya başvurdukları gözlenmiştir. Aynı şekilde 1989 yılında yapılan araştırmalarda (Gow ve arkadaşları; Hower ve Markham; Deal ve arkadaşları) mutlu evlilik ortamlarında, hem anne babaların çocuklarına karşı daha olumlu davrandıkları hem de bu davranışları çocukları tarafından ödüllendirilerek pekiştirildiği belirtilmiştir (Dönmezer, 1999).

Anne-babaların çocuklarına karşı gösterdikleri tutumlar, içinde yaşadıkları kültürden de büyük ölçüde etkilenmektedir. Örneğin Amerika'da, Japonya'da ve batı toplumlarında annelerin çocuklarına karşı tutumları farklılık göstermektedir.

Son yıllarda Japon gençlerinin Amerikan gençlerine göre akademik alanda başarılı olmalarının nedenleri araştırılmıştır. Bu amaçla yapılan bir araştırmada çocuklarını anaokuluna götürüp getiren Amerikalı ve Japon annelerin davranışları bir yıl boyunca gözlenmiştir. Amerikalı anneler anaokuluna gelince hemen çocuklarının elbiselerini giydirmiş ve çabucak onları alıp götürmüşlerdir. Japon anneler ise gelip yavaşça oturmuşlar çocuğun dikkatini çekecek bir davranışta bulunmamışlar ve yaptığı şeyi bitirinceye kadar çocuğu beklemişlerdir. Bir Japon annenin anaokulundan çıkması 1 saate yakın sürmüştür.

Anne-babaların çocuklarına karşı tutumlarını etkileyen bir diğer faktör de çocuklarının cinsiyetidir. Yapılan bir araştırmada ana-babaların karşı cinsten çocuklarına daha yumuşak ve sevecen davrandıkları aynı cinsten çocuklarına karşı ise daha reddedici bir tutum içine girdikleri saptanmıştır (Dönmezer, 1999).

Bu araştırmada annelerin eğitim seviyelerinin yükselmesiyle çocuk gelişimi ve eğitimiyle ilgili yayınları daha fazla okuyacakları, sınırlı da olsa televizyonda çocuk eğitimi ile ilgili programları izleyecekleri, panel ve konferanslara katılacakları beklentisi ve bunun da çocuklarına karşı tutum ve davranışlarını daha olumlu etkileyeceği düşüncesi ile alt amaç 1 öne sürülmüştür. Ancak annelerin çocuklarına karşı tutumlarını annelerin kişilik yapılarının, yetiştirilme tarzlarının, sahip oldukları çocuk sayısının, içinde buldukları ruhsal ve sosyal durumların ve eşleri ile ilişkilerinin de etkileyebileceği unutulmamalıdır.

2. Annelerin EKDDÖ ilgi ve şefkat gösterme, amaçlara ulaşmada yardımcı olma, tutarlı disiplin, standartların belirginliği, koruyuculuk, fiziksel cezalandırma, başarı için baskı, ayrıcalıklardan yoksunlaştırma, duygusal cezalandırma ile ilgili davranışları puan ortalamalarının çocukların yaratıcı düşünme düzeylerini etkilemediği görülmüştür.

Fu ve arkadaşları (1983) da benzer bir çalışmada aynı sonuçları elde etmişlerdir. Okul öncesi çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri ile anne-babaların etkisi arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmaları sonucunda anne-baba tutumları ile çocukların yaratıcılık düzeyleri arasında bir ilişki bulamamışlardır.

Heinzen ve arkadaşları (1988), baskı (otoriter tutum) ve yaratıcılık arasındaki ilişkiyi incelemişler ve baskının yaratıcılığın negatif bir belirleyicisi olmadığını vurgulamışlardır.

Yaratıcılık ve aile tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışan pek çok çalışmada ise bu araştırma bulgularını desteklemeyen sonuçlar elde edilmiştir.

Davaslıgil (1988), aile tutumları ve yaratıcılık arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında aile tutumları açısından aşırı koruyucu olmanın ve her an yardıma hazır bulunmanın çocuklarda yaratıcılığı engellediği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Denham ve arkadaşları (1991), araştırmaları sonucunda annelerin çocuklarına karşı olumlu duygulara sahip olmalarının ve kızgın davranışlar sergilememelerinin,

çocuklarının yaratıcı düşünme kaynaklarını daha iyi kullanabilme yeteneklerini olumlu olarak etkilediğini belirtmişlerdir. Ayrıca anneden çocukların özerklik için izin ve destek almalarının çocuklarda üzüntü ve reddedilmişlik duygusu yaşamalarına yol açtığını ve yaratıcı eğilimlerini engellediğini vurgulamışlardır.

Pala (1999), korunmaya muhtaç çocuklarla ailesiyle birlikte yaşayan çocukların yaratıcılık düzeylerini incelemiş ve ailesiyle birlikte yaşayan çocukların yaratıcılık puanlarının yuvada yaşayanlara göre daha yüksek düzeyde olduğunu belirlemiştir. Bu sonuca göre anne-baba ilgi, sevgi ve şefkatinden yoksun çocukların yaratıcılıklarının bu durumdan olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Kemple ve Nissenberg (2000), araştırmalarında ailesel faktörlerin yaratıcılık üzerine etkisine yer vermişler ve ailenin, reddedici davranışlar sergilemesinin ve çocuk üzerinde baskı oluşturmasının, çocuğun yaratıcılığını olumsuz etkilediğini belirlemişlerdir.

Mehrota ve Sawyers (1989), 66 Hintli okul öncesi çocuğun orijinal düşüncelerine ev ortamlarının etkilerini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda katı bir ev çevresinin anne, baba, çocuk arasında bir sınır ortaya koyduğunu ve bu durumun da düşünce akışı ve çocuğun kendini rahatça ifade etmesini olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir (Dinçer, 1993).

3. Annelerin eğitim düzeyleri ile çocukların yaratıcı düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuklarına karşı daha olumlu davranışlar gösterecekleri, çocuklarının yaratıcılıklarını destekleyici ortamların hazırlanmasında ve uygun materyallerin seçiminde daha başarılı olacakları beklendiğinden ve bu konuda yapılan benzer araştırmaların bulgularında eğitim düzeyi yüksek annelerin çocuklarının yaratıcılık düzeyinin de yüksek olduğu gözlemlendiğinden alt amaç 3 öne sürülmüştür. Ancak bu araştırma bulguları, eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuklarının yaratıcı düşünme düzeylerinin eğitim düzeyi düşük ve orta olan annelerin çocuklarının yaratıcı düşünme düzeylerinden önemli düzeyde yüksek olmadığını göstermiştir.

Öztunç (1999), araştırması sonucunda, anne ve babası yüksek okul mezunu olan çocukların yaratıcı düşünme yeteneklerinin, eğitim düzeyi lise, orta okul,

ilkokul ve okuma-yazma bilmeyen ailelerin çocuklarınınkine göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde lise mezunu olan ailenin çocuklarının yaratıcılık düzeyi orta okul mezunu ailelerinkine göre, orta okul mezunu olan ailelerin çocuklarının ilkokul mezunu olan ailelerin çocuklarınınkine göre, ilkokul mezunu olan ailelerin çocuklarının yaratıcılık düzeylerinin de okuma-yazma bilmeyen ailelerin çocuklarınınkine göre daha yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Bu konuda yapılan benzer araştırmalar incelendiğinde ailedeki sosyo-ekonomik düzey ile çocukların yaratıcı düşünme düzeyleri arasındaki ilişkinin de araştırıldığı dikkat çekmektedir. Ailedeki sosyo-ekonomik düzey, ailenin eğitim düzeyinin her zaman bir belirleyicisi olmamakla birlikte eğitim düzeyi yüksek olan ailelerin eğitim düzeyi orta ve düşük ailelere göre sosyo-ekonomik düzeylerinin de daha yüksek olduğu söylenebilir. Yaratıcılık ve sosyo-ekonomik düzey arasındaki ilişkiyi konu alan araştırmalar aşağıda özetlenmiştir:

Akdoğan (1992), yaptığı araştırmada, çocukların yaratıcılıkları yönünden aldığı puanların alt sosyo-ekonomik düzeyden, üst sosyo-ekonomik düzeye doğru fark edilir bir artış gösterdiğini saptamıştır (Aydın, 1997).

Aral (1990), Ankara il merkezinde alt ve üst sosyo-ekonomik düzeylerdeki 9 yaş grubu kız ve erkek çocuklarının yaratıcılıkları ile ilgili bir araştırma yapmıştır. Sonuçta sosyo-ekonomik düzeyin yaratıcılık boyutları üzerine etkisi önemli bulunmuştur (Pala, 1999).

Linchtenwalner ve Maxwell (1969) araştırmaları sonucunda, orta sosyo-ekonomik düzeyden çocukların, alt sosyo-ekonomik düzeyden olan çocuklara göre daha yaratıcı olduklarını belirtmişlerdir.

Literatürde yer alan araştırma sonuçları, bu araştırmada elde edilen bulguları desteklememektedir. Bu araştırmada eğitim düzeyi yüksek annelerin orta ve düşük annelere göre ilgi ve şefkat gösterme, amaçlara ulaşmada yardımcı olma, standartların belirginliği davranışları puan ortalamalarının yüksek olmadığı, ayrıcalıklardan yoksunlaştırma ve duygusal cezalandırma davranışları puan ortalamalarının da düşük olmadığı görülmüştür. Annelerin bu davranışlara beklenen düzeyde sahip olmasının çocukların yaratıcılıklarını olumlu yönde etkileyeceği ve doğuştan getirilen bir yetenek olan yaratıcılığın öğrenilebilecek bir özellik değil,

desteklenip geliştirilebilecek bir yeti olduğu (Webster, 1990) beklentisiyle alt amaç 3 öne sürülmüştür. Ayrıca bu araştırma okul öncesi eğitim almakta olan çocuklar üzerinde yapılmıştır. Okul öncesi eğitim kurumlarında araştırmaya yönelten, seçme özgürlüğü tanıyan, çocuğun aktif olmasını sağlayan, uyarıcının bol olduğu esnek ortamlar çocukların yaratıcılıklarını olumlu etkilemektedir. Çocuklara böyle bir ortamın sunulmadığı kurumlarda ise çocuğun yaratıcılığının bundan olumsuz etkilendiği dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda çocuğun yaratıcılığını etkilediği bilinen okul öncesi eğitim kurumlarında fiziksel koşullar ve öğretmenlerin çocuklara karşı yaklaşımı da önem kazanmaktadır.

Bu araştırmada örnekleme alınan okulların büyük bir bölümü anasınıflarından oluşmaktadır. Uygulama yapılan anasınıflarında küçük ve dar bir alan içerisinde her köşeye ayrı ayrı yer verilemediği uyarıcı eğitim materyallerinin oldukça kısıtlı olduğu dikkat çekmiştir. Böyle bir ortamda eğitim gören çocukların yaratıcılıklarının gelişimi de olumsuz etkilenmiş olabilir.

Çocuklarda yaratıcılığın gelişiminde öğretmen tutumlarının oynadığı rol de bilinen başka bir gerçektir. Yaratıcılığın gelişimine olumlu katkı sağlayacak öğretmen tutumları şöyle özetlenebilir:

Öğretmen, değişken malzeme ve etkinliklerle çocukların ilgisi sürekli canlı tutabilmelidir. Her çocuğun belirli konulara ilgi düzeyi farklıdır. Öğretmenin çocukları iyi gözlemesi ve hepsini ayrı ayrı yaklaşımlarla yönlendirmesi gerekir. Asla bir çocuğu diğeriyle karşılaştırmadan uygun zamanda, uygun materyali, uygun çocuğa sunabilmelidir. Yönlendirme, çocuğa kendi düşüncesini kabul ettirmek biçiminde değil, ona seçenekleri gösteren düşünüp kendince en doğru yöntemleri buldurtmaya yarayacak biçimde olmalıdır.

Öğretmen, her çocuğun farklı bir birey olduğunu kabul etmeli ve onu önemsemediğini, gelişiminin farkında olduğunu hissettirmelidir. Çocuklara davranış ve düşüncelerinde özgür olmaya özendirilmeli; farklı ve özgün her düşünceyi ödüllendirebilmelidir.

Ayrıca çocukların kişiliklerinin olumlu yönde gelişmesini önemseyen bir öğretmenin, öğrencilerine karşı eleştirel yaklaşmaması gerekir. Her davranışı sürekli büyüteç altında tutulan çocuk hata yapmaktan korkacaktır. Bu da onun

eleştirilmemek için yeni deneyimler yaşamasını engelleyecektir. Bunun tersine öğretmenin teşvik edip her an onların heyecanlarına ortak olması gerekir (Abacı, 2003).

ÖNERİLER

Ulaşılan genel sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki öneriler geliştirilebilir:

1. Anne-baba eğitimi çalışmalarına gereken önem verilmeli ve ülke genelinde yaygınlaştırılmalıdır. Bu konuda devlet gereken finansı sağlayarak destek vermelidir.

2. Anne-baba eğitim programları sadece eğitim düzeyi düşük ve orta olan annelere yönelik olmamalı; yüksek öğrenim mezunu annelerin de katılımı sağlanmalıdır.

3. Anne-baba eğitim programlarında anne-babalar çocuklarının yaratıcılıklarını destekleyebilmeleri için, evi nasıl uyarıcı bir ortam hâline getirebilecekleri, yaratıcılığın gelişimine katkı sağlayan etkinlikleri nasıl hazırlayacakları konusunda da eğitilmelidirler.

4. Televizyon, radyo, gazete, dergi, kitap gibi kitle iletişim araçları yoluyla çocuklarda yaratıcılığın gelişimine ve desteklenmesine ilişkin konuları içeren yayınlar arttırılmalıdır.

5. Okul öncesi eğitim programlarında çocukların yaratıcılığını olumlu etkileyen etkinliklere daha fazla yer verilmeli; çocuklar araştırmaya, denemeye ve yeni şeyler üretmeye yönlendirilmelidir.

6. Bu araştırmada çocukların yaratıcı düşünceleri üzerinde sadece annelere ilişkin değişkenler ele alınmıştır. Babalarında çocuklarının gelişimlerinde önemli rol oynadığı bilindiğinden, babalara ilişkin değişkenlerle çocuklarının yaratıcı düşünceleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKLAR

Abacı, Oya. (2003).*Okul Öncesi Dönem Çocuklarında Görsel Sanat Eğitimi*, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Arı, R., A. Çağdaş ve Şen. S.(1998). “Ebeveyn Kendi Davranışını Değerlendirme Ölçeği”. *VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*,(9-11 Eylül, Konya). II. Cilt. Konya.

- Aydın, Çiğdem. (1997). “Üniversite Anaokullarına Devam Eden 5-6 Yaş Çocuklarının Yaratıcılık Düzeylerinin İncelenmesi”. (Yayımlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Bentley, Trevor. (1999).*Takımınızın Yeteneklerini Geliştirmede Yaratıcılık*, (Çeviren: Onur Yıldırım). İstanbul: Hayat Yayıncılık.
- Çağdaş, Aysel. (1997). “İletişim Dilinin 4-5 Yaş Çocuklarının Sosyal Gelişimlerine Etkileri”. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Davaslıgil, Ümit. (1988).*Anksiyete Düzeyi ve Aile Tutumlarının Yaratıcı Düşünmeye Olan Etkileri*, İstanbul.
- Demirtaş, Kamuran. (2001). “Annelerin Değerlendirmesine Göre Çocukların Özbakım Becerileri İle Anne Tutumları Arasındaki İlişki”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Denham, S. A., S. M. Renwick, R. W. Hott. (1991). “Working and Playing Together: Prediction of Preschool Social-Emotional Competence from Mother-Child Interaction”. *Child Development*, 62.
- Diñer, Didem. (1993). “Anaokuluna Devam Eden 5 Yaş Grubu Çocukların Anne-Baba Tutumları İle Yaratıcı Düşünceleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dönmezer, İbrahim. (1999).*Ailede İletişim ve Etkileşim*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Fu, V. R., Milgram. (1983). “Parental Influence on Creativity in Preschool Children”. *The Journal of Genetic Psychology*.
- Heinzen, T. E., R. C. Teevan, M. A. Britt. (1988). “Correlates of Achievement, Dominance and Creativity”. *Psychological Reports*, 63.
- Kemple, K. M., S. A. Nissenberg. (2000). “Nurturing Creativity in Early Childhood Education: Families Are Part of It”. *Early Childhood Education Journal*, 28.
- Lichtenwalner, J. S., J. W. Maxwell. (1969). “The Relationship of Birth Order and Socio-Economic Status to The Creativity of Preschool Children”. *Child Development*, 40.

- Navaro, Leyla. (1987). “Çağdaş Anne-Baba Eğitimi Neleri Kapsayabilir”. *Ya-pa 5. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*, (7-12 Eylül, Antalya). İstanbul: Ya-pa Yayınları.
- Özden, Yüksel. (1999). *Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Öztunç, Mustafa. (1999). “Yaratıcı Düşünme Üzerine Ailenin Etkisi”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pala, Mualla. (1999). “Çocuk Yuvalarında ve Aileleriyle Birlikte Yaşayan 7-11 Yaş Grubu Çocuklarda Yaratıcılığın İncelenmesi”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Rein, R. P. ve R. Rein. (2000). *Çocuğunuzun Beceri ve Yeteneklerini Nasıl Geliştirebilirsiniz*, (Çeviren: Selda Gökten). İstanbul: Ya-pa Yayınları.
- San, İnci. (2001). “Yaratıcı Düşünme ve Tümel Öğrenme”. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 22.
- Savran, Canan ve Kuşin, İclal. (1995). “Ana-Babalar İle Onların Ana-Babaları Arasındaki Çocuk Yetiştirmeye Yönelik Tutum İlişkisi”. *Ya-pa 10. Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri*, (22-23-24-25 Mayıs, Ankara). Ankara: Ya-pa Yayınları.
- Saygın, Filiz. (2004). “Annelere İlişkin Bazı Değişkenlerin 5-6 Yaş Çocuklarının Yaratıcı Düşüncelerine Etkisi”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Webster, P. R. (1990). “ Creativity As Creative Thinking ”. *Music Educators Journal*, 76.
- Yılmaz, Sema. (1997). “Erken Çocukluk Eğitiminde Anne-Çocuk Eğitim Programının Çocuklarda Yaratıcılığa Etkisi”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zongur, Nuray. (1996). “Türkiye’deki Aile Yapısı ve Eğitim Sistemi İçerisinde Çocuklarda Yaratıcı Düşünme Bağlamında Televizyonun Rolü”. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.